

ADAB VE ERKÂNIYLA CUMA NAMAZI

GİRİŞ:

Sözlük Anlamı ve Tarihçesi

Sözlükte “toplamak, bir araya getirmek” anlamına gelen “Cuma” cem kökünden türeyen bir isimdir. (Hayrettin KARAMAN, DİA, “Cuma”, 8/85) Rabbimiz Cuma namazı ile ilgili ayette şöyle buyurmaktadır:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا نُودِيَ لِلصَّلَاةِ مِنْ يَوْمِ الْجُمُعَةِ فَاسْعَوْا إِلَىٰ ذِكْرِ اللَّهِ وَذَرُوا
الْبَيْعَ ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ

“ Ey iman edenler! Cuma günü namaz için çağrı yapıldığında Allah’ı anmaya koşun ve alışverişi bırakın. Bilerseniz, bu sizin için çok hayırlıdır.” (Cuma, 62/9)

Birinci Akabe Biati sonrasında Müslüman olan on iki kişi sayesinde Medine İslam’la tanışmıştı. Hz. Peygamber’in (s.a.v) çağrısına kulak verip Müslüman olan bu Medineliler yurtlarına dönüp İslam’ı anlatmışlar, ertesi yıl ise daha kalabalık bir grup Mekke’ye gidip Hz. Peygamber’e (s.a.v) biat etmiş ve Medine’ye gelmek istedikleri takdirde kendisine ve Mekkeli Müslümanlara sahip çıkacaklarına dair söz vermişlerdi. Mekke’de müşriklerin baskısı çekilmez hâle geldiğinde Hz. Peygamber (s.a.v) Medine’ye hicrete izin vermişti. Mekkeli Müslümanlar da gruplar hâlinde Medine’ye hicret etmişlerdi. Medine henüz Hz. Peygamber’in (s.a.v) hicretiyle şereflenmemişti. Ancak Medine’deki yerli ve muhacir Müslümanlar, kaynaşmalarına vesile olacak, toplanıp bir araya gelebilecekleri özel bir günleri olmasını, haftanın bir gününün kendilerine ait bayram günü olmasını istiyorlardı. Nitekim Medine’de yaşayan Hristiyanlar pazar, Yahudiler de cumartesi gününü bayram olarak benimsemişlerdi. Yahudiler cumartesi gününe hazırlık yapmak için bir gün öncesinde Medine’de sabahtan öğleye kadar pazar kurarlardı. Medine’de İslam’ı öğretmek ve imamlık yapmak için bulunan Mus’ab b. Umeyr (r.a), sayıları gün geçtikçe artan Müslümanların bu isteklerini Hz. Peygamber’e (s.a.v) mektupla bildirmişti. Hz. Peygamber de (s.a.v) Müslümanların, Yahudi ve Hristiyanların bayram günlerinden farklı bir günü, Yahudilerin cumartesiye hazırlıkla geçirdikleri ve Arûbe yani arefe olarak adlandırdıkları günü bayram edinmelerine izin vermişti. Bu arada bir de öğle vakti iki rekâtlık bir namaz kıldırılmasını ve beraberinde hutbe okunmasını istemişti. Mus’ab (r.a) buna uyararak on iki kişiyi toplayıp namaz kıldırılmıştı. Bir de koyun keserek o günü kutlamışlardı. İşte bu namaz Medine’de, hatta İslâm tarihinde kılınan ilk “cuma namazı” olarak tarihe geçmişti. (Hadislerle İslam, DİB,2/213)

Hz. Peygamber (s.a.v) ise cuma namazını onlardan daha sonra kılabilmişti. Allah Resulü (s.a.v) hicret sırasında Medine’nin hemen yakınındaki Salim b. Avf kabilesinin yaşadığı “Rânûnâ” denen yere ulaştığında cuma vakti girmişti. Cuma namazını ilk defa, sonraları “Cuma Mescidi” olarak anılacak bu mübarek mekânda kıldırılmış ve ilk hutbesini burada okumuştur. İlk hutbesinde Hz. Peygamber (s.a.v) müminlere şöyle seslenmiştir:

“Ey insanlar, ölmeden önce Allah’a tevbe ediniz, fırsat elde iken iyi işlere koşunuz. Biliniz ki Cenab-ı Hakk, içinde bulunduğum yılın bu ayında, bugün şu bulunduğum yerde Cuma namazını kıyamete kadar, üzerinize farz kıldı. Ey insanlar, kendinize ahiret için azık hazırlayıp önceden gönderin. Hepiniz ölecek ve sürünüzü çobansız bırakacaksınız. Sonra Rabbiniz, (arada tercüman veya perdedar olmaksızın bizzat): Sana benim peygamberim gelip haber vermedi mi? Ben sana mal vermiş, ihsanda bulunmuştum. Sen bunlardan ahiretin için ne gönderdin? diye soracaktır. O kimse sağına soluna bakacak, hiçbir şey göremeyecek. Sonra önüne bakacak, orada cehennemi görecek. Öyleyse yarım hurma ile de olsa, kendini ateşten korumaya gücü yeten bunu yapsın. Buna gücü

yetmeyen bari güzel sözle kendini kurtarsın. Çünkü bir iyiliğe 10'dan 700 katına kadar sevap verilir. Allah'ın selam ve rahmeti üzerinize olsun.” (Hadislerle İslam, DİB,2/213)

Bu olayla birlikte Cuma Müslümanların bayramı olarak kabul edilmiştir. Zira cuma gününde Müslümanlar bir araya gelerek kaynaşır, birlik ve beraberlikleri artar. Aynı zamanda dünyevi ve uhrevi işlerini istişare etme fırsatı da yakalarlar. Hz. Peygamber (s.a.v) de Cuma gününün önemine işaretle şöyle buyurmuştur:

خَيْرُ يَوْمٍ طَلَعَتْ عَلَيْهِ الشَّمْسُ يَوْمُ الْجُمُعَةِ فِيهِ خُلِقَ آدَمُ وَفِيهِ أُدْخِلَ
الْجَنَّةَ وَفِيهِ أُخْرِجَ مِنْهَا وَلَا تَقُومُ السَّاعَةُ إِلَّا فِي يَوْمِ الْجُمُعَةِ

“Güneşin doğduğu en hayırlı gün, cuma günüdür. Âdem o gün yaratıldı, o gün cennete konuldu ve o gün cennetten çıkarıldı. Kıyamet de ancak cuma günü kopacaktır.” (Müslim, Cum’a, 18)

Cumayı bu kadar faziletli yapan en önemli unsurlar, şüphesiz cuma namazı ile namaz öncesindeki hutbedir. Peygamber Efendimiz (s.a.v) müslümanların cuma namazına mümkün olduğunca erken gelmelerini isterdi. Bununla ilgili olarak Peygamber Efendimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur:

إِذَا كَانَ يَوْمُ الْجُمُعَةِ ، وَقَفَتِ الْمَلَائِكَةُ عَلَى بَابِ الْمَسْجِدِ يَكْتُبُونَ الْأَوَّلَ فَالْأَوَّلَ ،
وَمَثَلُ الْمُهَجَّرِ كَمَثَلِ الَّذِي يُهْدَى بَدَنَةً ، ثُمَّ كَالَّذِي يُهْدَى بَقَرَةً ، ثُمَّ كَبْشًا ، ثُمَّ
دَجَاجَةً ، ثُمَّ بَيْضَةً ، فَإِذَا خَرَجَ الْإِمَامُ طَوَّأَ صُحُفَهُمْ ، وَيَسْتَمِعُونَ الذِّكْرَ

“Cuma günü olduğu zaman melekler mescidin kapısında durur, gelenleri öncelik sırasına göre yazarlar. En erken gelen (Allah için) bir deve bağışlayan kimse gibidir. (Ondan) sonraki bir sığır bağışlayan gibidir; sonraki bir koç, daha sonraki bir tavuk, en son gelen ise bir yumurta bağışlayan gibidir. İmam hutbeye çıkınca melekler (sevapları yazmayı bırakarak) sahifelerini dürüp zikri (hutbeyi) dinlemeye başlarlar.” (Buhârî, Cum’a, 31) Hz. Peygamberin (s.a.v) bu denli önem atfettiği ve Müslümanların haftalık bayramı olan Cuma namazı için bir takım adab ve erkânı vardır.

A. Cumanın Erkânı

Rükün, sözlükte “köşe, ana sütun, bir bütünün ayrılmaz parçası; büyük iş; dayanak, güç” anlamlarına gelen rükn kelimesi (çoğulu erkân), fıkıh usulü terimi olarak bir şeyin varlığı kendi varlığına bağlı olan unsuru ifade eder. (Tevhit AYENGİN, DİA, Rükün,35/286)

a. Cuma Namazı Kime Farzdır:

Vücub şartı, mükellef üzerine Cuma namazının farz olmasının şartlarıdır. Bu şartları sırasıyla şöyle ele alalım:

- Mukim olmak, seferi olmamak:**
Fakihlerin büyük çoğunluğuna göre cuma namazının vâcip olması için, kişinin cuma namazı kılınan yerde ikamet ediyor olması gerekir. Bu bakımdan cuma namazı dinen yolcu sayılan (seferî) kimselere farz değildir.
- Sağlıklı olmak:** Hasta olup cuma namazına gittiği takdirde hastalığının artmasından veya uzamasından korkan kimse cuma namazı kılmakla yükümlü olmaz. Yürümekten âciz durumda bulunan çok yaşlı kimseler de bu konuda hasta hükmündedirler.
- Hürriyetinden Yoksun Olmamak veya bu tehlikeyle karşı karşıya olmamak**
- Akıl ve Baliğ olmak**

- e) Görme Engelli olmamak: Kendisini camiye götürebilecek biri bulunan görme engelliye Cuma namazına gitmek, Kendisini camiye götürebilecek kimsesi bulunmayan görme engelliye ise, bütün bilginlere göre cuma namazı farz değildir.
- f) Ortopedik engelli olmamak: Ayakları felç olmuş veya kesilmiş kimselerle yatalak hastalara da cuma namazı farz değildir.
- g) Erkek olmak:
Kadınların cuma namazı kılması konusunda bir serbestlik vardır; müsait zaman ve zemin bulan kadınlar cuma namazı kılabilirler. Cuma namazının kadınlara farz kılınmamış olması, onlar hakkında bir mahrumiyet değil, muafiyettir. Diledikleri takdirde, camiye gidip cemaatle cuma namazı kılmalarında dinen bir engel yoktur. Hatta hutbe ve vaazlardan istifade etmeleri için cuma namazlarına devam etmeleri tavsiye edilebilir.
- h) Cumaya gitmeye engel yağmur, kar, fırtına, salgın hastalık ve çamur gibi engel durumun olmamasıdır. Herhangi bir Müslüman bu şartları taşıyorsa mazeretsiz olarak cumayı terk edemez. (Fetvalar,DİB,1/204; İlmihal, 1, TDV, 344-346)

Peygamber Efendimiz (s.a.v) Cumanın şartlarını karşılayan bütün Müslümanlara cumanın farz olduğunu şöyle bildirmiş:

رَوَّاحُ الْجُمُعَةِ وَاجِبٌ عَلَى كُلِّ مُحْتَلِمٍ

“Cuma namazına gitmek, bulûğa ermiş olan herkese farzdır.” (Nesâî, Cum’a, 2)

Ayrıca mazeretsiz olarak cumayı terk edenleri de şiddetle şöyle uyarmıştır:

لَيَنْتَهِيَنَّ أَقْوَامٌ عَنْ وَدْعِهِمُ الْجُمُعَاتِ، أَوْ لَيَخْتَمَنَّ اللَّهُ عَلَى قُلُوبِهِمْ، ثُمَّ
لَيَكُونَنَّ مِنَ الْغَافِلِينَ

“Her hangi Müslüman bir topluluk, ya Cuma namazını terk etmekten sakınsınlar, aksi halde Allah Teâla onların kalplerini mühürler de gafillerden olurlar.” (Müslim, “Cuma”, 13)

b. Cumanın Sıhhat Şartları

Bu şartları şöyle sıralayabiliriz:

1. **Cumanın kılındığı yer şehir veya Meskûn mahal kabul edilen yer olması gerekir.**
Kaynaklarda geçen bu şehir ifadesinin günümüzde, büyük veya küçük yerleşim birimi olarak anlaşılması gerektiği, bu bakımdan farzı eda edecek sayıda cemaatin yerleşik bulunduğu köy, belde gibi tüm birimlerde cuma namazının kılınabileceği bilginlerce kabul edilmektedir.
2. **Öğle vaktinde kılınması:**
Cuma namazı, cuma günü öğle namazı vaktinde kılınır; öğle namazının vaktinden önce veya sonra kılınması sahih değildir.
3. **Cumanın farzında önce hutbe okunması**
4. **Namazın cemaatle kılınması**

Cuma namazı ancak cemaatle kılınan bir namaz olup münferiden, yani tek başına kılınamaz. Bunun yanı sıra diğer farz namazlarda imamla birlikte bir kişinin bulunması cemaat için yeterli olduğu halde, cuma namazında cemaat olabilmek için daha fazla kişinin bulunması, yani cemaati

oluşturanların belli bir sayının altında olmaması gerekir. Hanefî mezhebinde, İmam Ebû Hanîfe ve İmam Muhammed'e göre, cuma namazı için imamın dışında en az üç kişinin daha bulunması şarttır.

5. Caminin umuma açık olmasıdır.

İslâm âlimlerinin çoğunluğuna göre cuma namazı, yerleşim yerlerindeki camilerde veya yakınlarındaki açık alanlarda kılınabilir. Cuma namazı dinen yetkili mercilerden izin alınan mekânlarda kılınması gerekir. (Fetvalar,DİB,1/205-206; İlmihal, 1, TDV, 346-358)

B. Cumanın Adabları

Cuma Müslümanların haftalık bayramı olduğundan bu özel güne özel hazırlık gerekir. Hz. Peygamber (s.a.v) de ashabını eğitmek ve bu günün faziletinden istifade etmek için onlara bir takım tavsiyelerde bulunmuştur. Hadisler çerçevesinde Cumanın adabı olarak zikredilecek özellikleri şöyle sıralayabiliriz:

1. Camiye Erken Gelmek:

Cuma Müslümanın bayramı olduğundan erkenden camiye veya namaz kılınacak yere gelerek cumanın faziletinden istifade edilmesi tavsiye edilmiştir. Nitekim meleklerin Cuma günü mescidin kapısında nöbet tuttuğu ve ilk gelenden başlayarak deve, sığır ve koyun gibi hayvanları bağışlama sevabının yazıldığı hadislerde haber verilmiştir. (Buhârî, Cum'a, 31)

2. Beden ve ağız temizliğine dikkat etmek:

İnsanların bir araya geldiği ve kalabalık ortamın olduğu bir yerde huzur ve sükûnetle namazın tadına varmanın ve gönül rahatlığı ile sohbet edebilmenin yolu ağız ve beden temizliğinden geçmektedir. Camiye gelmeden önce soğan, sarımsak gibi kokusu hoş olmayan yiyeceklerden sakınılmalıdır.

Kendisine cuma guslünü soran kişilere İbn Abbâs, temiz olmak için yıkanmanın daha iyi olduğunu ama bunun zorunlu olmadığını söylemiş ve Resulullah'ın (s.a.v) insanlardan o gün neden yıkanmalarını istediğini şöyle anlatmıştır: **“İnsanlar (malî açıdan) sıkıntılı zamanlar yaşıyorlardı. Kendileri çalışıyor, yün elbise giyiyor ve sırtlarında yük taşıyorlardı. Mescit dar, tavanı basık ve bir gölgelikten ibaretti. Sıcak bir günde, Resulullah (s.a.v) mescide geldi. Yün elbiseler içerisindeki insanlar terlemiş ve kendilerinden birbirlerine rahatsızlık veren kokular yayılmıştı. Resulullah (s.a.v) bu kokuyu hissedince, "Ey insanlar! Bu gün geldiğinde yıkanın ve her biriniz bulabildiği kokuların en güzellerini sürsün."** buyurdu.”(Ebû Dâvûd, Taharet, 128)

3. **Güzel koku sürünmek ve temiz elbiseleri giymek:** Müslümanların haftalık bayramı olan Cuma gününde temiz elbiseler giyildiği camiye gelirken aşırıya kaçmamak ve başkasını rahatsız edici olmamak şartıyla güzel koku sürülebilir. Hz. Peygamber de (s.a.v) şöyle buyurmuştur:

غُسْلُ يَوْمِ الْجُمُعَةِ عَلَى كُلِّ مُحْتَلِمٍ وَسِوَاكَ وَيَمَسُّ مِنَ الطَّيِّبِ مَا قَدَرَ عَلَيْهِ

“Bulûğa ermiş olan herkesin cuma günü gusletmesi, misvak kullanması ve mümkün olduğu kadar koku sürünmesi gerekir.” (Müslim, Cam'a, 7)

4. **Hutbeyi Sessiz Bir Şekilde Dinlemek:** Hutbe cumanın sıhhat şartlarından kabul edilmiş ve okunması sırasında dikkat ve ciddiyet gerektirdiği vurgulanmıştır. Çünkü Cumayı bu kadar faziletli yapan en önemli unsurlar, şüphesiz cuma namazı ile namaz öncesindeki hutbedir. Nitekim Hz. Peygamber'in (s.a.v) huzurunda yaşanan şu ilginç hâdise, bu konuda nasıl davranılması gerektiğinin de öğrenilmesine vesile olmuştu. Cabir b. Abdullah'ın anlattığına göre, Peygamber Efendimiz (s.a.v) bir cuma günü hutbe okuyordu. Bu sırada Şam'dan bir kervan gelmişti. Bu

kervandan yapılacak alışveriş sahabe için önem arz etmekteydi. Dikkatleri dağılan ashab, Hz. Peygamber'in (s.a.v) konuşuyor olduğunu unutarak mescidi boşaltmışlardı. Hz. Peygamber (s.a.v) ayakta hutbesine devam ederken mescitte sadece on iki kişi kalmıştı. Bunun üzerine Resulullah, (s.a.v) *“Varlığım kendi elinde olan Yüce Allah’a yemin olsun ki, şayet onların peşinden tümünüz gitseydiniz de burada hiç kimse kalmamış olsaydı, sizin için şu vadi ateş olup akardı.”* diyerek öfkelerini ve üzüntüsünü belirtmiş; Cenâb-ı Allah da,

وَإِذَا رَأَوْا تِجَارَةً أَوْ لَهْوًا انفَضُوا إِلَيْهَا وَتَرَكَوْكَ قَائِمًا قُلْ مَا عِنْدَ اللَّهِ خَيْرٌ
مِنَ اللَّهْوِ وَمِنَ التِّجَارَةِ وَاللَّهُ خَيْرُ الرَّازِقِينَ

“Onlar bir ticaret veya eğlence gördükleri zaman hemen dağılıp ona koşular ve seni ayakta bıraktılar. De ki: Allah’ın yanında bulunan (şey), eğlenceden ve ticaretten daha yararlıdır. Allah, rızık verenlerin en hayırlısıdır.”(Cum’a, 62/11) buyurarak Müslümanları uyarmıştı. Bundan sonra Resulullah (sav) mescitte alışveriş yapılmasını, şiirlerin okunmasını, kayıp ilânı yapılmasını ve cuma günü namazdan önce çeşitli halkalar kurulmasını yasaklamıştı.

Cuma veya bayram günlerinde hutbe okunurken konuşmak, başka şeylerle ilgilenmek, cep telefonu ile meşgul olmak ibadetin özünden uzaklaşmaya ve sevabından mahrum kalmaya sebep olacağından bu davranışlardan sakınılmalıdır. Unutmayalım ki hutbe, namazın bir parçasıdır. Hutbe esnasında ilgi ve alakamızı sadece hatibe ve hutbeye verelim. Peygamber Efendimiz (s.a.v), bir müminin hutbe esnasında göstermesi gereken duyarlılığı şöyle ifade etmiştir: *“Cuma günü imam hutbe okurken konuşan arkadaşına: ‘Sus!’ bile desen hatalı bir iş yapmış olursun.”* (İbn Hanbel, II, 180; Buhari, Cum’a, 36)

5. **Hz. Peygamber’e (s.a.v) Salat Selam Okumak:** Salat söyleyene nispetle farklı anlamlar taşıdığı yorumu yapılmıştır. Buna göre Allahtan rahmet, Meleklerden istiğfar, Peygamberlerden şefaath müminlerden dua anlamına gelir. Buna göre bir Müslüman Hz. Peygambere (s.a.v) salavat okuduğunda onun şefaatine nail olma umudu taşır. Cuma gününde ise okunan salavatların ona ulaşacağına ümmetine şöyle haber vermiştir:

إِنَّ مِنْ أَفْضَلِ أَيَّامِكُمْ يَوْمَ الْجُمُعَةِ
فَاكْثَرُوا عَلَى مِنَ الصَّلَاةِ فِيهِ فَإِنَّ صَلَاتَكُمْ مَعْرُوضَةٌ عَلَى

“Sizin en faziletli gününüz Cuma günüdür. O günde bana çokça salat ve selam ediniz. Çünkü salavatlarınız o gün bana arz edilir.” (Ebû Dâvûd, Vitr, 26)

Cuma Namazıyla İlgili Bazı Meseleler:

Cuma namazını kılmakla yükümlü olmayan yolcunun ve mazeret sahibi kimseler öğle namazını ezansız, kametsiz ve cemaatsiz kılarlar. Cuma ile mükellef olanların, cuma kılınan bir belde de cuma kılmayıp, cumadan önce veya cuma namazı esnasında öğle namazını kılmaları haramdır.

Cuma namazı kılmakla yükümlü olanların cuma saatinde alışverişini terk etmeleri ve camiye gitmeleri gerekir. Cuma namazı kılmakla yükümlü olanların cuma saatinde alışveriş ile meşgul olmaları tahrîmen mekruhtur. (İlmihal, 1, TDV, 357-358)

SONUÇ:

Cumanın bereketinden istifade etmeyi murad eden her mümin, Peygamberimizin sünnetine uyarak Cuma namazına hazırlanır. Güzelce abdestini alır, bedenini temizler. Kıyafetinin hem temiz hem de namazın şartlarından olan setr-i avrete uygun olmasına zen gösterir. Nahoş kokan yiyecekler yiyip camiye gelmenin sünnete aykırı olduğunu bilir. Güzel kokular sürünür. İbadetin ruhuna, cemaatin huşuna uygun davranır. Safların sık ve düzgün olmasına riayet eder. Cuma namazına hürmet göstererek gürültü yapmaktan ve yanı başında huzura duranları rahatsız etmekten kaşınır.

Yarınki gençlik buluşmasını hatırlat